

TÜRKİYE CEZAYİR DIŞ TİCARETİNİN MEVCUT DURUMU VE GELECEĞİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Abdülhakem GOUNDEUZ

T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Dış ticaretinin merkezinde Avrupa ve Çin olan Cezayir ile Türkiye arasındaki mevcut dış ticaret hacmi değerlendirildiğinde; doğalgaz ve petrol ürünleri yoğunluklu ihracatı olan Cezayir'in gıda ürünler, demir ve demirden imal mamuller, araba, araba parçaları ve taşıma araçları yoğunluklu bir ithalat yapısının varlığı görülmektedir. Türkiye Cezayir arasındaki dış ticaretin bu ürünler bazında hali hazırda 2016 rakamları itibarıyla Türkiye lehine bir dış ticaret dengesinin oluştuğu ve bu ticaretin yapılan anlaşmalarla devamlılığının sağlanabileceği görülmektedir. İki ülke arasındaki dış ticaret mukayeseli olarak değerlendirildiğinde, daha yüksek hacme sahip olan İspanya-Cezayir dış ticareti ile benzer nitelikte bir dış ticaret ilişkisinin Türkiye-Cezayir arasında olduğu görülmektedir. Ancak özellikle petrol ve araba ticaretinin hacimsel olarak İspanya-Cezayir dış ticaretinin miktarını artırdığı görülmektedir. Buna bağlı olarak Türkiye-Cezayir dış ticaret ilişkisinde bir gelişme seyrinin varlığı, Cezayir'in 2017 itibarıyla uygulamaya soktuğu ekonomik gelişim programlarının tüm ülkelerle olan dış ticaretini ve ithalat ürünlerinde ihtiyaç listesinde yer alan kalemleri farklılaştırdığı görülmektedir. Sanayisini ve milli üretimini geliştirerek petrol ve doğalgaz piyasalarında yaşanan fiyat dalgalanmalarından daha az düzeyde etkilenmek çabasında olan Cezayir ile yapılacak olan dış ticaret ilişkilerinin bu temelde şekillendirilmesi, Cezayir'e yapılacak olan yatırımlar ve ikili ithalat-ihracat ilişkilerin karşılıklı olarak artırılması suretiyle Türkiye-Cezayir arasında uzun vadede sürdürülebilir bir dış ticaret yapısının kurulması mümkün olacaktır. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynakları alanında da Cezayir'e yatırım yapılabileceği gibi bu alanda da dış ticaret uygulamaları geliştirilebilme imkanı mevcuttur. Bunların yanı sıra, Türk ekonomisinin Cezayir aracılığı ile Kuzey Afrika'ya açılması yönünde yapılacak olan faaliyetlerin de yine bu iki ülke dış ticaretinin şekillenmesinde göz önünde bulundurulması önemli pozitif sonuçlar doğurabilecektir.

GİRİŞ

Türkiye Cezayir ilişkilerinin geçmişi yaklaşık 500 yıl öncesine dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde İspanyollarla savaşa konu olmuş olan Cezayir, Barbaros Hayrettin Paşa (Hızır Reis) döneminde donanmanın fethettiği (1525) Kuzey Afrika ülkeleri içerisinde yer almaktadır. 1830 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde kalmış olup; bu tarihten sonra Fransız sömürmesine girmiştir. Cezayir, bağımsızlığını 1962 yılında kazanmış ancak geçen yaklaşık 200 yıllık sömürge dönemi ve sonrasında sosyal, ekonomik ve kültürel hayat Fransa'nın etkisinde şekillenmiştir. Cezayir, yabancı yatırımcıların bakış açısıyla Afrika pazarına giriş kapısı olarak görülmekte ve bu şekilde değerlendirilmektedir. Ancak, ülkenin 2009 yılından petrol krizinden etkilenmesi ve ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlık yabancı yatırımların ülkeye girişini olumsuz olarak etkilemiştir. Avrupa firmaları ve ABD orjinli yatırımlar ülkenin dış ticaret sıralamasında ilk iki sırada gelirken; Türkiye'de yatırım olarak ülkede varlığını yükseltmeye çalışmaktadır. Her iki ülkenin dış ticaretlerinin şekillenmesinde uyguladıkları dış ticaret politikaların belirgin bir rolü olmakla birlikte buldukları coğrafi konumun da bu hususta etkileri tartışılmazdır. Günümüzde ülkeler dış ticaretlerinin şekillenmesinde bu iki unsur belirleyicilik ihtiva etmekle birlikte coğrafi koşullara ilişkin engellerin veya mesafelerin aşılması noktasında karşılıklı politikalar çözüm üretebilmekte ve uzak mesafeli ülkeler de yoğun bir biçimde karşılıklı ticaret yapabilmektedirler. Bu noktada ihtiyaçlar belirleyicilik arz etmektedir. Nitekim dünyanın en büyük enerji ithalatçısı konumunda olan Japonya'nın (2011 yılında yaşadığı büyük felaketin etkileri göz ardı edilmek suretiyle değerlendirildiğinde) gaz ihraç eden ülkelere deniz yolu ile yoğun bir enerji ithalatı yaptığı ve buna karşın ihraç ettiği teknoloji ile de dış ticaret açığını dengede tutabildiği dikkate alındığında coğrafi konumun ikinci üçüncü planlara düşebilme ihtimalinin varlığı da ifade edilebilecektir. Ne var ki enerji fiyatlarının dış ticaret açığında önemli bir belirleyici olması, bu konuda verilecek tüm örnekler için göz ardı edilemeyecek bir etki olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye ile Cezayir arasındaki dış ticaretin yapısı, her iki ülkenin dış ticaret politikalarına bağlı olarak şekillenmekte; 1980 sonrasında dışa açık ekonomi politikalarını benimseyen Türkiye'nin halen bu yaklaşımını devam ettirdiği ve buna karşın ihracatının %95'ini petrol ve petrol ürünleri üzerinden yapan Cezayir'in ise milli ekonomisini daha çok milli kaynaklarla kalkındırma ve yapılandırma yönünde hareket etme eğilimine girdiğini görebilmekteyiz. Bu iki yapının birbirleri ile uyumluluğunun hangi yollarla sağlanabileceği, bu çalışmanın temel odağı olup, Cezayir'in hem ihracatında hem de ithalatında büyük paya sahip olan İspanya ile olan dış ticaret ilişkileriyle karşılaştırmak suretiyle Türkiye Cezayir dış ticareti için bir perspektif oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte hali hazırda var olan iki ülke arasındaki ticaret; bir yanda petrol ve doğalgaz ihracatçısı olan Cezayir ile diğer yanda sanayileşmekte olan Türkiye arasındaki dış ticaretin uzun vadede dengeli bir yapıya ulaşmasının mümkün olup olmayacağı ve hali hazırda Cezayir lehine olan dış ticaret açığının uzun vadede kapatılmasının ihtimalleri değerlendirilecektir.

Bu çalışmanın mukayese ve değerlendirme kısmını teşkil eden sonuç bölümünde dikkate alınan veriler, Ekonomik Karmaşıklık İndeksi* (Economic Complexity Index-ECI) doğrultusunda uyumlaştırılmış (harmonised) verilerden oluşturulmuş olan oranlardan ve 2016 yılı Türkiye, Cezayir dış ticaret rakamları ile birlikte karşılaştırma verisi olarak İspanya-Cezayir dış ticaret rakamlarından oluşmaktadır. Bu doğrultuda, Observatory of Economic Complexity (OEC) tarafından yayınlanan yıllık ve ürün bazlı verileri çalışmaya kaynak teşkil etmekte ve bu verilerin dış ticaret literatürü doğrultusunda yorumlanması suretiyle sonuca ulaşılması hedeflenmiştir.

1. Cezayir Ekonomik Yapısı ve Dış Ticaret

Cezayir'in ülke ekonomisini en önemli düzeyde olumsuz olarak etkileyen temel husus, uzun yıllar sömürge altında yaşadıkdan sonra ülkenin sosyal ve iktisadi dönüşümünün henüz sağlanamamış olmasıdır. Sömürge yönetiminde faaliyet gösteren ekonomik yapı doğrultusunda şekillenen ülkede, sosyal ve iktisadi örgütlenmede tekeller kurmak ülke ekonomisinin önemli problemleri içerisinde yer almaktadır. Cezayir, bağımsızlığını kazandığı günden bu yana bu problemlerin düzeltilmesi için; milli servetin geri kazanılması, sanayi işletmelerinin ve finans sektörünün millileştirilmesi, ulusal para ve döviz akışında hakimiyetin sağlanması ve dış ticaretin kontrol altında tutulması gibi faaliyetler üzerinde yoğun çaba sergilemektedir (WEB-1). Harcanan bu çabalar neticesinde ise bir dizi uygulamalar harekete geçirilmekte ve bunlar içerisinde son dönemde dış ticarete ve finans trafiğinde yapılan uygulamalar doğrudan ithalatı ve ithalatçı ülkelerin Cezayir'e ilişkin politikalarını etkilemektedir.

Ülkenin gelişmişlik düzeyi doğrudan ülkenin ekonomisi ve ekonomik yapısını etkileyen önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Cezayir sanayi ve tarım ürünleri açısından coğrafi koşullar ve siyasi karışıklıklar nedeni ile halen gelişmekte olan bir ülke sınıfındadır. Cezayir halkının üretim araçlarını daha az kullanmaya ihtiyaç duyduğu tarım ve hayvancılığa yönelmektedir. Cezayir'de tarım ürünü olarak, buğday, üzüm, arpa, hurma ve sebze gelmektedir. Bunun yanı sıra hayvancılıkla uğraşan halk coğrafi özellikleri sebebiyle göçebe olarak yaşamaktadır (WEB-1).

Ülke tarım temelli olarak faaliyet göstermesine rağmen bu sektörde verimsizlik söz konusudur. Bu bağlamda devlet temelli kalkınma planları ile tarım alanında yaşanan sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Sanayi ve tarım temelli ülke ekonomik gelişim planları, dış bağımsızlık özelinde de şekillenmektedir (Boucha, 2005:19).

Cezayir yer altı kaynakları olarak oldukça zengin sayılabilecek bir ülkedir. Başlıca Demir, fosfat, kurşun, çinko, kükürt, civa ve kömür madenlerinin de işletildiği Cezayir'de petrol, tabii gaz ve diğer

* Ekonomik Karmaşıklık indeksi, "Ekonomik üretim yapılarının yetkinliği, gelişmişlik, rekabetçilik ve dolayısıyla büyüklük durumu için bir gösterge olan "ekonomik karmaşıklık", bir ülkenin üretim yelpazesinde ne kadar farklı bilgi ve yetkinlik kullanılarak oluşturulmuş ürünler olduğuyula ilgilenen, aslında ülkelerin ekonomik üretim yapılarının bileşenleri olan bilgi ve yetkinliği ölçmeyi hedefleyen bir metodoloji. Harvard Üniversitesi akademisyenleri Ricardo Hausmann ve César Hidalgo tarafından 2000'lerin sonlarında geliştirilmiş olan bu yöntemin, bir ülkenin ihraç ürünleri gamının üretim yapısını yeterince yansıttığı varsayılma ve bu düzeyler birer endeks olarak hesaplanmaktadır. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Simge Seven, "Ekonomik Karmaşıklık Nedir?", <http://www.dogrulukpayi.com/bulten/ekonomik-karmasiklik-nedir>, Erişim Tarihi:13.09.2017

madenlerden elde edilen gelir sanayi ve tarıma sermaye olarak kullanılmaktadır. Ancak Cezayir sanayisi ve üretim araçlarının gelişmişlik seviyesi sebebiyle yer altı kaynaklarının çıkarılması, işlenmesi ve satılması diğer gelişmiş ülkelerin elindedir. Cezayir büyük doğal gaz yataklarına ve diğer hidrokarbonlara sahip madencilik açısından gelişme potansiyeli yüksek bir ülkedir. Hidrokarbonlar sektörü ülkenin ihracat gelirlerinin %98'ini ve GSYİH'nın %46'sına yakınına sağlamıştır. Hidro karbonlar dışındaki imalat sanayiinin GSYİH içindeki payı, yaklaşık % 5 civarındadır (<http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa>, 2016). Ancak ülkenin içinde bulunduğu dar boğaz maden kaynaklarından yeterli ölçüde yararlanması noktasında engelleyici bir özellik taşımaktadır. Bu durum, Türkiye açısından doğrudan yabancı yatırım olarak değerlendirilebilecek potansiyele sahip olup aynı zamanda dış ticaret dengesinin oluşturulmasında ve iki taraf için karşılıklı ticaret unsuru olarak ele alınmasında fayda olacak niteliktedir.

1986 yılında tüm dünyayı etkileyen petrol krizi Cezayir'i de etkilemiş olup; dış borçlar hızlı bir biçimde artmıştır. Serbest piyasa ekonomisine geçip, dış borç yükünden kurtulmak isteyen hükümet IMF ile kapsamlı bir ekonomik plan uygulamaya başlamıştır. Bu bağlamda özellikle Fransa'ya karşı dış borçlarını yeniden yapılandıran Cezayir, hükümet politikalarına bu planı yansıtamamıştır. Bu bağlamda ülkenin dış borç devir oranı 1990'lı yılların başında çok yüksek seviyelere ulaşmıştır (Bouyacaub, 1997:77). Dış borç ödemeleri 2003 yılından sonra bir düzene oturmuş ve 2007 yılında 5 milyar dolar civarına indirilebilmiştir (KPMG, 2009:9).

Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin 2017 yılındaki ekonomik verileri baz alındığında ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasının 173.947 milyon USD olduğu, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılasının 2016 yılı için 3.966 USD olduğu ve büyüme oranının da %1,39 olduğu görülmektedir (WEB-2).

Cezayir yüz ölçümü 2,4 milyon kilometrenin üzerinde olan bir ülke olmasına rağmen dağ ve çöl ağırlıklı arazi kullanılabilir tarım alanlarını yaklaşık olarak 8 milyon hektar ile sınırlamıştır. Bu bağlamda ancak ülkenin %3'lük bir kısmı tarıma elverişli olup; kıyı bölgeler tarım için elverişlidir. Ancak kontrolsüz şehirleşme tarım alanlarının kullanım potansiyelini negatif yönlü etkilemektedir. Ekilebilir alanların yüzde otuzundan fazlası kamu mülkiyetinde olmakla birlikte, ileri tarım ve sulama teknikleri ile geliştirilebilecektir (Chabaca, 2004:4). Türkiye'nin bu duruma karşın Cezayir ile işbirliği geliştirmesi mümkün olmakla birlikte teknoloji ve know-how ihracatı da yine bu alan için Türk yatırımcıların yönelebileceği alanlar içerisinde değerlendirilmelidir.

1980'li yıllar ile birlikte Cezayir'de sanayileşme çalışmaları gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, bu çalışmaların başarıya ulaştığı söylenemez. Verimsiz sanayi yapılanması sonrasında kamu sektörü üretimi azalırken; borçlar ve aşırı personel istihdamı sorun yaratmaktadır. Ülkede sanayi %75 oranında kamu ve %25 oranında özel sektöre aittir. Sanayinin farklı alanlara yayılması, kamudan tasfiyesi ve özelleştirme çalışmaları ülkede devam etmektedir. Sanayi sistemindeki temel problem, 1980 yılında ülke ekonomisinden GSYH payı %18 olan bu kolun giderek düşmesi ve 2007'de %7'lik oranda kalmasıdır (Bouzidi, 2008:2).

Ülkede 2006-2007 yıllarında yeni bir sanayi stratejisi programı geliştirilmekle birlikte, uygulanma aşamasında sorunlar devam etmektedir. Yüksek büyüme potansiyeli taşıyan sektörler olarak demir döküm, metalürji, petrokimya, gübre gibi alanlarda yatırım teşvik edilmektedir. Komşularına göre ülkenin geride olduğu yenilenebilir enerji, otomobil, bilgi ve iletişim teknolojisi gibi alanlarda ise gelişmek için kamu ve özel sektör ortaklıkları teşvik edilmektedir (Anima, 2010: 23). Bu anlamda Türkiyeli yatırımcıların Cezayir'de faaliyet gösterdikleri ve bu yatırımların Türkiye'nin Cezayir'e ihracatında önemli etkisinin olduğu görülmektedir.

Cezayir, Afrika'daki petrol üreticisi ülkeler arasında 3. Sırada yer alırken, petrol rezervleri bakımında dünya sıralamasında 15. Sırada yer almaktadır. Üretim açısından petrolde 18. Sırada yer alan ülke, ihracat açısından ise 12. Sırada gelmektedir. Doğalgaz açısından de zengin yataklara sahip olan ülke bu alanda dünyanın 7. Büyük rezerve sahip olan ülkesidir. Üretimde 5. Sırada, ihracatta ise 3. Sırada gelen ülke, Avrupa'ya gaz sağlayan en büyük 3. Tedarikçidir. Ülke hirdokarbür konusunda da tekel olup; Cezayir Ulusal Şirketi SONATRACH aracılığı ile petrol ve doğalgazın taşınma ve dağıtımını

organize etmektedir (KMPG, 2009:37). 2016 yılında Cezayir'in doğalgaz ihracatı toplam ihracatı içerisinde %39, ham petrol ihracatı %38 ve rafine petrol ihracatı da %17 (5,6 milyar dolar) civarındadır. Ham petrol ve rafine petrol arasındaki bu dikkat çekici oran değerlendirildiğinde, Cezayir'in petrol rafinesi konusunda üretim miktarına göre oldukça düşük düzeyde bir potansiyelinin varlığından söz edilebilecektir. Buna karşılık rafine petrol ihtiyacının %47 (2,38 milyar dolar)'sini ABD'den ithal etmiş, %20'sini Brezilyadan ve %57'sini de İtalya'dan ithal etmiştir. İspanya ise %4'lük dilim ile beşinci sırada yer almaktadır. Amerika'dan yapılan rafine petrol ithalatına karşılık bu ülke ile Cezayir arasında rafine petrol ticareti konusunda dikkat çekici bir ilişkinin varlığı da görülmektedir. ABD'nin rafine petrol ithalatının %5,6'sinin (2,3 milyar dolar) ve ham petrol ithalatının da %0,8'sinin (930 milyon dolar) Cezayir'den olduğu görülmektedir. Öte yandan ABD'nin 2016 yılı rafine petrol ithalatının 69 milyar dolar düzeyinde olduğu dikkate alındığında (WEB-3). Cezayir'den alınan miktarın satılan miktar ile fiyat bazında denk olduğu ancak miktar bazında Cezayir'in petrol rafinesi noktasında gelişmesiyle birlikte petrol ihracatından elde edeceği gelirlerin daha da yükseleceği söylenebilecektir.

Cezayir ekonomisinin hidrokarburlere bağımlı bir yapıya bürünmesi ve yukarıda izah edildiği gibi ham petrol karşılığında rafine petrol alımı yoluna gitmesi işsizlik oranlarında da etki konusu olabilmektedir. Çünkü sektörün işleyişi itibariyle yüksek istihdama ihtiyaç duymaması ve ekonominin bu sektöre bağımlı olması yerli halkın yaşam standartlarını negatif yönlü olarak etkilemektedir. Cezayir, gümüş, fosfat, uranyum, alüminyum, çinko, volfram gibi yer altı kaynaklarına sahip olup; sadece enerji kaynaklı maden ve yer altı kazılarının yapılması madencilik sektörünün gelişimini olumsuz etkilemiştir. Bazı bölgelerde altın, elmas ve değerli taşlar açısından maden arama çalışmaları yapılmakla birlikte, sektörde kapasite kullanımının düşük düzeyde olduğu görülmektedir. 2001 yılında kabul edilen madencilik yasası ile birlikte sektörde yerli ve yabancı yatırımlar teşvik edilmekte ilerleyen dönemde sektörün büyümesi beklenmektedir (The Report Algeria, 2010).

Cezayir'de inşaat sektörü 2003 yılından itibaren genişlemeye başlamıştır. Cezayir'de karşılaşılan önemli sorunlardan biri olarak ise konut açığı görülmektedir. Dünya ve Cezayir incelendiğinde ev başına dünyada en fazla kişinin düştüğü ülke olduğu bilinmektedir. Bu nedenle inşaat sektöründe büyüme gerçekleşmiştir. Yapılan tahminlere göre talebin karşılanabilmesi ve konut açığının giderilmesi için Cezayir'de on yıl içerisinde 175.000 yeni konut inşaat edilmesi gerekmektedir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2016).

Cezayir'de modern bir bankacılık ve finans anlayışından bahsedilmesi mümkün değildir. Bankaların devlete bağlı olarak faaliyet göstermesi özellikle ekonominin gelişimi önünde temel bir engel oluşturmaktadır. Devlet egemenliğindeki yapılanmanın finansal sektörün yaklaşık olarak %95'ini kontrol etmesi sistemi yavaşlatmaktadır. Merkez bankasına banlı olarak 6 devlet, 1 kamu bankası ve 1 özel bankadan oluşan finansal sistem, devlet bankacılığını BNA (Banque national d'Algérie), BEA (Banque extériuere d'Algérie) ve CPA (Crédit populaire d'Algérie) olmak üzere üç kurumun sorumluluğuna bırakmıştır. Bunun dışında ticari nitelik taşıyan BAD (Banque algérienne de développement) ve ulusal tasarruf bankası olan CNEP (Caisse nationale d'épargne et de prévoyance). 1980'li yıllarla birlikte bankacılık sektöründe merkezi yapının kırılması amacı ile sektör bazlı bankalar faaliyete geçmiştir. 1982'de BADR'yi (Banque de l'agriculture et du développement rural) ve 1985'te BDL'yi (Banque de développement local) açılmış olup; şu an ülke içerisinde bankalar Citigroup, Societe Generale, BNP Baribas ve HSBC faaliyet göstermektedir (Subaşı, 2011:5). Buna karşın Cezayir'in son dönem finans akışına ilişkin yasaklayıcı tutumu, bankacılık sektörünün de gelişimini engellemektedir.

Cezayir'in para piyasaları açısından temel sorunu para piyasasının şeffaf olmamasıdır. Bu bağlamda sabit döviz kuru uygulaması, ülkeye giren dövizin kontrolü gibi devlet denetim noktaları kayıt dışı ekonominin gelişimine neden olmaktadır. Bu bağlamda kayıt dışı işlemler aratarak, sermaye piyasası hacmi düşük kalmaktadır. Menkul kıymetler borsası ile ülkede 1999'dan beri işlem görmektedir. Doğrudan hisse senetleri ile ilgili çalışmalar yapan borsa, "Borsa Operasyonlarını Düzenleme ve Gözetim Komisyonu – La Commission d'Organisation et de Surveillance des Opérations en Bourse (COSOB)" yatırımcılar açısından çok cazip görülmemektedir (The Report Alegria, 2010).

Cezayir’de posta ve telefon bağlamında ciddi alt yapı sorunları mevcuttur. Bu bağlamda ilk etapta mevcut telefon sisteminin modernleşmesi hedeflenmekte olup; alt yapı çalışmaları devam etmektedir. Postaneler dışında yerel telefonculuk işletmeler uluslararası telefon görüşmesi için alan sağlamaktadır. Otelcilik sektörünün gelişmesine bağlı olarak uluslararası iletişim oteller üzerinden sağlanabilmektedir. Ulusal yayın sistemi, üç radyo kanalı ve bir televizyon kanalını içermektedir. Bu televizyon yayını ülkenin en uzak köşelerine ulaşacak şekilde genişletilmektedir (Subaşı, 2011:5). Cezayir’de gelişmiş bir telekomünikasyon ağının varlığından bahsedilememektedir, bu durum kitle iletişiminin, bilgi teknolojilerinin ve telefonla iletişimin gerçekleşmesini olumsuz etkilemektedir. Bu durum da Türk yatırımcılar için değerlendirilebilir bir alan olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim Türkiye GSM şirketlerinin dünya çapında nitelikli yapısı dikkate alındığında Cezayir’de bu yönde yapılacak bir yatırım için yeterlilik ve rekabet edebilirlik konusunda imkân bulunduğu söylenebilecektir.

Cezayir’in Cezayir, Oran, Bejaia, Arzew ve Annaba bölgelerinde toplam 9 adet liman bulunmaktadır. Bu durum ülkenin deniz ulaşımı ve ticareti açısından gelişmesine imkan sağlamakla birlikte, Limanlarda yetersiz yatırımdan dolayı hizmet kalitesi düşük ve iş maliyetleri yüksektir. Bu bağlamda deniz ticareti ve ulaşımına yönelik olarak son dönemlerde çalışmalara hız verilmiştir. 2005 yılından itibaren ise demiryolu harcamalarına ağırlık verilen sistem içerisinde Devlet demiryolları şirketi, Societe nationale de transport ferroviaire (STNF), tarafından işletilen yaklaşık 4.200 kilometrelik hattın modernize edilmesi için çalışmalar sürmektedir. Metronun başkentte işleyişe sokulması için de çalışmalar yapılan ülkede karayolu hala temel ulaşım aracıdır. Ülkedeki kara yollarının kalitesizliği tahminlere göre günde 10 kişinin ölümüne yol açmaktadır. Kazaların devlete yılda yaklaşık olarak 10 milyar dolarlık bir yük getirmektedir. Bu bağlamda, karayollarının yetersizliğinin giderilmesi noktasında inşaat çalışmalarına başlanmıştır. Havayolları ile ilgili olarak bağımsızlık öncesi dönem boyunca ülkenin verdiği mücadelede çok sayıda hava korsanlığının yaşanması 60 adet küçük havalimanın doğru biçimde kullanılmamasına yol açmıştır (Subaşı, 2011:5). Türkiye’nin gemicilik alanındaki “know-how”ının bu bağlamda dikkate alınması, Cezayir’de Türk üreticiler için yeni pazarlar anlamı taşıyacaktır. Bu yönde yapılacak olan yatırımlar sadece Cezayir ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda Afrika kıtasına da gemi üretimi konusunda yayılma imkanı doğacaktır.

Cezayir’in ticaret alanında ortaklık yaptığı başlıca ülkeler, Çin, Fransa, İtalya, İspanya olup; ihracat işlemi en fazla Mineral yakıtlar-yağlar, anorganik kimyasallar, gübreler, şeker ve mamulleri, organik kimyasallar alanında gerçekleşirken, ithalat alanında ise Makineler, kara ulaşım taşıtları, elektrikli-elektronik aletler, hububat, demir-çelik sektörü ön plana çıkmaktadır (Türkiye Dış İşleri Bakanlığı, 2016).

Yabancı yatırımcılar açısından Cezayir Afrika’ya açılan bir kapı olarak görülmekte ve bir çok yatırımcı da bu sebeple Cezayir pazarına girmektedir. Fakat Cezayir’de yaşanan siyasi olaylar nedeniyle yabancı sermaye yatırımları gitgide ülkede azalmaktadır. Bu nedenle Cezayir’de yabancı yatırımların arttırılabilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Önümüzdeki dönemde Avrupalı yatırımcıların 100 projesi ilk sırada yer almaktadır. ABD’li firmaların projeleri de buna yakın durumdadır. Bu bağlamda Türkiye’nin hükümetler düzeyinde yapacağı anlaşmalar Cezayir pazarı için büyük önem taşımakta ve Afrika pazarına giriş noktasında dış ticaret politikaları doğrultusunda Cezayir ile iş birliği geliştirilmeli ve var olanlar iyileştirilmelidir.

Tablo 1: Cezayir'in İthalatında yer Alan Başlıca Ürünler (2015-2016)

GTİP	Mal Tanımı	İthalat Tutarı (USD)
1001	Buğday ve mahlût	1.946.782.000
8703	Binek otomobilleri ve esas itibariyle insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar	1.773.556.000
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	1.514.601.000
3004	Tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar	1.304.472.000
7214	Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar	1.223.868.000
8517	Telefon cihazları, ses görüntü veya diğer bilgileri	1.166.688.000
8704	Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	925.429.000
402	Süt ürünleri; yumurtalar; tabii bal; diğer yenilenebilir	824.420.000
8411	Turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz tribünleri	738.523.000
1005	Mısır	690.511.000

Kaynak: (World Trade Organisation; World Bank, 2016)

2015-2016 yıllarında Cezayir'in ithalat kalemleri incelendiğinde, özellikle buğday ve yan ürünlerinin 2 milyon dolara yakın ithalat payı ile en fazla ithal edilen ürünler olduğu görülmektedir. Bu kalemin dışında, motorlu taşıtlar, petrol yan ürünleri, ilaç sanayisi ürünleri, telefonlar, süt ve hayvancılık ürünleri, uçak yakıtı ve mısır ülkenin dışardan en fazla satın aldığı ürünler olmuştur. Bu durum İspanya ve Türkiye perspektiflerinden değerlendirildiğinde;

Tablo 2: Cezayir'in 2016 yılı İhracatının Kalemlere Göre Yüzdeler Dağılımı

30,0 milyar USD toplam ihracatının 2016 yılı dağılımı	
Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar	39,30%
Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	37,80%
Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen diğer ürünler	16,90%
Azotlu mineral veya kimyasal gübreler	1,50%
Yüksek sıcaklıkta taşkömürü katranının...	1,30%
Susuz(saf) amonyak veya amonyanın sulu...	1,10%
Kamış veya pancar şekeri ve kimyaca saf sakkaroz	0,80%
Tabii kalsiyum fosfatlar; tabii alüminyum	0,20%
Siklik hidrokarbonlar	0,10%
Hurma, incir, ananas, avokado armudu, guava armudu	0,10%

Kaynak: (Comscore, 2017)

Tablo 2'de görüldüğü üzere 2016 yılında Cezayir'in diğer ülkelere gerçekleştirdiği ihracatın %40'lık bir kısmına yakınına petrol gazları ve diğer karbonlar oluşturmuştur. İkinci ve üçüncü kalemlerde de petrol gazları ile ilintili diğer ürünler yer alırken; azotlu mineraller ve diğer maden ürünleri sırası ile ihracat payları yüksek ürünlerdir.

OEC verilerine göre Cezayir, 2016 yılında ihracatının %39'unu oluşturan doğalgazın %39'unu İtalya, %23'ünü İspanya, %14'ünü Fransa ve %11'ini de dördüncü sırada olan Türkiye'ye ihraç etmiştir. Bu tablodan anlaşılacağı üzere Cezayir'in Akdeniz'deki en yakın Avrupa ülkeleri ile ithalat bağlamında önemli bir ilişkisi söz konusu olmakla birlikte akabinde Türkiye ile ithalat anlamında da önemli bir ilişkisinden söz edilebilecektir. Nitekim, Türkiye'nin doğalgaz temini noktasında komşu ülkeler olan Rusya, İran, Azerbaycan gibi alternatifleri olmasına karşın Cezayir ile bu noktada önemli bir ticari ilişkisinin varlığından söz edilebilecektir. Öte yandan, Türkiye'nin 2016 yılında ithal ettiği doğalgazın %32'lik dilimi Cezayir'den karşılanmış ve bu diğer ülkeler içerisinde birinci sırada yer almıştır. İkinci sırada %19 ile Rus doğalgazının varlığı dikkate alınırca doğalgaz ihracatında Türkiye, Cezayir'in önemli bir pazarı konumundadır. Öte yandan, mukayese açısından İspanya'nın Cezayir'den ithal ettiği petrol oranı dikkate alındığında %58'lik bir oranla ilk sırada yer almaktadır. İspanya'nın ikinci sırada yer alan doğalgaz ithalatçısı olan Nijerya'dan ise toplam ihtiyacının yalnızca %13'ünü bu ülkeden karşılamıştır. İspanya ve Türkiye bu bağlamda Cezayir için benzer nitelikteki iki pazar durumundadır. Dolayısıyla Cezayir dış ticareti bu ikili için benzer nitelikte şekillenebilecektir. Öte yandan İspanya, 6'ncı sıradaki ham petrol ithalatçısı konumundadır. 2016 yılında Cezayir'in ham petrol ithalatının %6.5'lik dilimi İspanya'ya yapılmıştır. Türkiye'nin Cezayir'den ham petrol alımı bulunmamaktadır.

Üçüncü olarak Cezayir'in ithalatının ana kalemi olan rafine petrol için ise durum benzer niteliktedir. İspanya, Cezayir'den rafine petrol ithal eden ülkeler arasında %4'lük dilim ile beşinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin ise rafine petrol konusunda en büyük tedarikçileri sırası ile Rusya, Hindistan ve İsrail'dir. Bu noktada İspanya Türkiye'ye göre müşteri anlamında daha avantajlı konumdadır.

Cezayir'in 2016 ithalat rakamları incelendiğinde ise Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ile mukayese edilebilir bir ticaretinin varlığı görülmektedir. En büyük ithalat kalemleri içerisinde yer alan otomobiller için İspanya'dan yapılan ithalat %13 düzeyinde iken Türkiye'nin otomobil üreticisi olmamasına rağmen yaptığı ihracat oranı Cezayir ithalatının %3,1'ine karşılık gelmektedir. Öte yandan, birinci sırada %33'lük dilim ile Romanya'nın olduğu düşünüldüğünde Türkiye'nin bu anlamda önünde değerlendirebileceği bir potansiyelin varlığı ve yabancı yatırımların bu yönde artması ile birlikte Cezayir pazarına otomobil ihraç etme düzeyinin yükseleceğini söylemek mümkün olacaktır.

Diğer taraftan yine Cezayir'in ithalat hacmi içerisinde önemli bir yer tutan demir boruların %57'si Çin tarafından ihraç edilmekle birlikte Türkiye toplam ithalatının %0,45'ini karşılamaktadır. İspanya'nın bu ürün için Cezayir'e ihracat oranı ise Cezayir'in ithalatının %0,70'ine karşılık gelmektedir. Öte yandan ham demir çubuk ithalatında Cezayir Türkiye'den %1,6 oranında ithalat yapmakla birlikte İspanya'dan yapılan ithalat oranı ise %27 düzeyindedir.

Tarım ürünleri bağlamında Cezayir'in ithalatı irdelendiğinde ise birinci sırada yer alan buğday ithalatının başta Fransa olmak üzere Kanada, Meksika, Almanya gibi ülkelere sağlandığı görülmektedir. Türkiye'nin tarım potansiyeli dikkate alındığında bu alanda Cezayir pazarında yer almaması kayıp olarak nitelendirilmelidir. İkinci sırada yer alan mısır ithalatında Cezayir Güney Amerika ülkeleri ile tedarik sağlamak ve bu ürün grubunda da yine dünyanın birinci sırada yer alan üreticilerinin varlığı görülmektedir.

Cezayir'in Türkiye'den ithal ettiği ürünler içerisinde yer alan elektrikli transformatörler de birinci ithalatçısı Çin ve Hindistan (%14) iken üçüncü sırada Türkiye (%13) yer almaktadır. İspanya bu ürün grubu için %5,1'lik dilimi karşılamaktadır.

Netice itibarıyla Cezayir'in ithalatında Türkiye'nin önemli bir tedarikçi olabilecek potansiyeli olmakla birlikte hali hazırda daha ön sıralarda yer alan Avrupalı tedarikçiler ile rekabet edebilmesi için ürün potansiyelini ve fiyat politikasını şekillendirmesinin gerekliliği kendini göstermektedir.

2. Cezayir-Türkiye Ticari İlişkilerinin Mevcut Durumu

Türkiye dış ticaret olarak birçok dünya örgütüne ve organizasyonuna bağlı olarak bunlardan en önemlisi Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'dır (GATT). Türkiye bu anlaşmaya 1951 yılında imza atmıştır. Ayrıca Türkiye Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurucu üyelerindedir. Türkiye bu anlaşma ve DTÖ haricinde Ekonomik İşbirliği Örgütü (EİÖ), Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü (UNCTAD), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ), Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ), Milletlerarası Ticaret Odası (MTO), D-8 ve benzeri diğer organizasyonlar içinde katılımı ve üyelikleri bulunmaktadır. (WEB-4). Tüm bu organizasyon ve kuruluşlar Türkiye'nin dış ticaret ve ekonomi büyüklüğü etkinleştirmektedir. Türkiye'nin uluslararası organizasyonlara ve kuruluşlara üyelikleri ihracat alanında yeni gelişmeler sağlamıştır.

Türkiye, 35 ülke ile Ticaret, 39 ülke ile ÇVÖA ve 61 ülke ile de YKTKA imzalamıştır. Yapılan bu anlaşmalar iki ülke arasında ekonomik işbirliğini en kolay ve düzenleyici şekle getirmek içindir. Bunun dışında teknolojik, ekonomik, zirai, teknik gibi pek çok alanda daha anlaşmalar gündeme gelmektedir. Bu üç farklı anlaşma dışında daha önceki dönemlerde daha faal olarak kullanılan "Karma Ekonomik Komisyon (KEK)"ları mevcuttur. Eş başkan şemasıyla oluşturulan KEK, iki ülke bakanlarının eş başkan olmasıyla hızlı sorun çözme, karar alma ve yetki bakımından kolaylıklarla, çok kısa zamanda sorunların çözülmesine katkıda bulunuyordu. Sonra ki dönemlerde faaliyetleri azalmaya başlamış şu an da daha az sayıda faal olarak komisyon kullanılmaktadır. (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2016).

2014 yılından günümüze kadar geçen süreçte Cezayir'in dış ticaret yapısı incelendiğinde, temel ticari partnerlerinin ithalat ve ihracat bağlamında OECD ülkeleri olduğu görülmüştür. Avrupa birliğine bağlı ülkelerin Cezayir'in toplam ithalatındaki payı % 50,5 olup toplam ihracatındaki payı % 64,3'dür. Avrupa Birliği ülkeleri arasında Cezayir'in ihracat yaptığı ülkeler genel itibariyle ilk üç sırayı Fransa, İtalya ve İspanya (son yıllarda Çin İspanya'yı ilk üç dışında bırakmıştır) yer almaktadır. Buna karşın ithalatında ise sırası ile ilk üç ülke yine benzer şekilde Fransa, İtalya ve İspanya da yer almaktadır. Cezayir'in Avrupa Birliği'ne bağlı ülkelerden ihracatı 2014 yılında %1,8 oranında gerilerken; ithalat oranı ise aynı dönem içerisinde %2,6 oranında artmıştır. AB ülkeleri hariç OECD ülkeleri arasında Cezayir ile dış ticaret ilişkileri sürdüren ülkeler arasında; Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'nin istatistiki olarak önemli değerlere ulaşmıştır. 2014 yılı içerisinde Cezayir'in ABD'ye ihracatı % 21,5'lik azalmaya karşın; toplam ihracat oranının %7,4'üne ulaşmıştır.

Türkiye Cezayir ihracat rakamlarına yönelik olarak 2014 yılı içerisinde Türkiye-Cezayir ihracatı incelendiğinde %4,1'lik bir artış gösterdiği ve toplam ihracat içerisindeki payının % 1,32 olduğu görülmektedir. Aynı dönem içerisinde Cezayir-Türkiye ithalatı ise % 15,7 oranında artmış ve toplam ithalat payı içerisinde Türkiye'nin aldığı pay %1,09 olmuştur.

2013-2014 yılları arası dönemde Türkiye'nin Cezayir'e olan ihracatında işlenmiş sanayi ürünlerinin gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu alan alt sektörler için değerlendirildiğinde, Otomotiv Sanayi ürünlerinde bir düşüş yaşandığı, buna karşılık "Diğer Elektriksiz Makinalar"da % 50,5 oranında, "Elektrikli Makine ve Cihazlar"da % 10,5'lik artış olduğu gözlemlenmiştir. Düşüş yaşanan diğer alt sektörler ise "Diğer Giyim Eşyası"nda % 2,2'lik daralma ve "Demir ve Çelik" ürünlerinde % 24,6'lık bir azalma oranı göze çarpmaktadır. Otomotiv sektöründeki azalma temel olarak araç kredilerinin tüm dünyada düşmesi ile paralellik göstermekte olup; demir-çelik sektörü ise ülkenin Avrupa Birliği ile gerçekleştirdiği Serbest Ticaret anlaşmasına bağlı olarak vergilerin gümrüklerde azaltılması ile ilintilidir (WEB-5).

Tablo 3: 2013-2014 Yılları Aralığında Sektörel Bazda Cezayir-Türkiye Dış Ticareti (1000 Dolar)

Sektör	2013		2014	
	İHRACAT \$/ Bin	İTHALAT \$/ Bin	İHRACAT \$/ Bin	İTHALAT \$/ Bin
1- TARIMSAL ÜRÜNLER	140.150	158	142.850	822
2- MADENCİLİK ÜRÜNLERİ	87 902	2.261.771	46 058	2.611.517
3- SANAYİ	1.773.381	20.824	1.884.166	29.582
i- Demir ve çelik	225 309		169 862	
ii- Kimyasallar	131.746	17.950	146.002	23.920
iii- Diğer yarı mamuller	194 746	1 934	254 640	3 584
iv- Makinalar ve ulaşım araçları	865.408	890	879.091	989
v- Dokümacılık ürünleri	130 986	1	134 725	110
vi- Hazır giyim	139 670	6	136 611	42
vii - Diğer tüketim malları	85 516	44	163 236	937
4- DİĞER ÜRÜNLER	745	621	10 399	471
TOPLAM	2.002.178	2.283.374	2.083.473	2.642.391

Kaynak: (Kayseri Ticaret Odası Raporu, 2015)

Aynı periyot içerisinde, tarım ürünleri ihracatının %2'ye yakın bir artış gösterdiği görülmektedir. Tarım ürünlerinin alt kategorileri olarak ise; "Hububat ve Mamulleri", "Meyve, Sebze ve Mamulleri" ve Diğer Gıda Maddeleri" kategorilerinin ihracat açısından değer taşıdığı ve ön plana çıktığı görülmektedir. İhracat açısından Türkiye-Cezayir dış ticaretinde en önemli daralma madencilik ve bu alana bağlı alt dallar arasında yaşanmıştır. Demir dışı metallerde hiç ihracat yapılmazken, bu nedenle alandaki ihracat kapasitesi % 47,6 oranında azalma göstermiştir. 2014 yılında; Cezayir'den Türkiye'ye yapılan ithalat oranları incelendiğinde ise temel kalemin madencilik ürünleri olduğu görülmektedir. Bu kaleminde %15,5 oranında bir artış yaşanırken; alt alan olarak Petrol, gaz ve doğalgazın ithalatın temelini oluşturduğu görülmektedir. Sanayi ürünlerinde de Cezayir'den Türkiye'ye olan ihracat artış göstermiş olup; bu alanda % 42,1'lik bir yükseliş meydana gelmiştir. Aynı periyot içerisinde Türkiye'nin Cezayir'den ithal ettiği ürünler arasında Diğer kimyasallar ve tarım ürünleri kalemi de önemli artışlar göstermiştir (WEB-5).

Türkiye'nin Cezayir'den ithalatında ilk sıralarda ham madde niteliğindeki ürünler ilk sıralarda gelmektedir. Ham madde niteliğindeki bu ürünlere örnek olarak; petrol gazları ve petrol yan ürünleri ve çeşitli madenler verilebilir. Bu kalemlerin dışında sabunlar, elektrikli makine ve cihazlar, sabunlar, plastik parçaları, hurda eşya, koyun ve kuzu derileri, hurma, incir, avakado gibi tarımsal ürünlerin Cezayir'den Türkiye'ye ithal edildiği görülmektedir.

Öte yandan Türk yatırımcıların Cezayir'de madencilik, otomotiv, inşaat, demir çelik üretimi gibi alanlarda varlığı da söz konusu olmakla birlikte bu faaliyetlerin Türkiye ihracatından pay alması da kaçınılmazdır (WEB-6).

SONUÇ

Cezayir Afrika kıtasında Sudan'dan sonra en büyük yüz ölçümüne sahip olan ikinci ülkedir. Kuzeybatı Afrika içerisinde coğrafi konumu ve bir parçası olduğu Mağrip birliği sayesinde tüm Orta Afrika'ya açılan bir kapı özelliği göstermektedir. Türkiye son dönemlerde Cezayir dış ticaretinde önemli bir yer elde etmiştir. Cezayir'in uyguladığı liberal ekonomik politikalar vergilendirme işlemlerini de değiştirmiştir. 2000 yılı sonrası bazı değişikliklere gitmesi Cezayir-Türkiye ilişkilerini pozitif yönlü olarak etkilemiştir. İthalat bağlamında vergilendirme değişikliklerine rağmen ülkede hala gümrük vergileri yüksek değerlerde seyretmektedir. Bu bağlamda yerli yatırımcıyı çekmek için dış yatırıma vergilendirme oranının yüksek tutulması; yabancı yatırımcıyı olumsuz etkilese de Türkiye-Cezayir ilişkileri gelişmektedir (WEB-5). Özellikle 2000'li yıllardan itibaren imzalanan ticareti gelişme anlaşmaları çerçevesinde Cezayir ve Türkiye dış ticaretinin ülkede yaşanan yasal bir takım mevzuat sorunlarına, bankacılık ve finans problemlerine rağmen ilerlediği görülmektedir.

Günümüzde Türkiye-Cezayir ilişkilerinin mevcut durumu ve Pazar yapısı incelendiğinde, ülkede özellikle ekonomik açıdan liberalleşme politikalarına bağlı olarak tüketim düzeyinin yükselmesi ve güvenliğin sağlanması ile beraber Cezayir hem konum hem de yapı olarak Türkiye için cazip bir Pazar haline gelmiştir. BOTAŞ ile SONATRACH arasında 1995 yılında imzalanan ve yıllık minimumda 4 milyar metreküplük doğalgaz alımını öngören 20 yıllık sözleşme ile özellikle ticari ilişkilerin ciddi bir canlanma içerisine girdiği görülmüştür. Türkiye ve Cezayir dış ticaret ilişkilerinin potansiyelinin artmasına temel olan nedenler arasında kültürel, dinsel ve tarihi yakınlık ilk sıralarda yer almaktadır. Bu avantajlara ek olarak bavul ticaretinin iki ülke arasında yaygınlaşması sonucu düşük kaliteli malların pazarda yaygınlaşması sonucu Türkiye için dezavantajlı bir algı olmuştur. Bu durum özellikle tekstil ilişkilerinin geliştirilmesi için bir dezavantaj meydana getirmektedir. Türkiye'nin ülke olarak başarı gösterdiği alanlardan bir diğeri de turizm ve otelcilik sektöründe ihtiyaç duyulan hizmet alt yapısıdır. Cezayir'in ülke olarak turizm kaynaklarından daha fazla yararlanmak istemesi, inşaat ve hizmet sunumu açısından ülkeyi Türk yatırımcılar için cazip bir pozisyona sokmaktadır. Gıda sektöründe ithalata halkın yaşamını sürdürmesi için ciddi ölçüde ihtiyaç duyan Cezayir bu açıdan da Türkiye ile ihracat-ithalat ilişkilerini geliştirme potansiyeline sahiptir. Cezayir ilaç ve medikal malzeme açısından da ciddi ölçüde dışa bağımlı bir ülkedir ve Türk-Cezayir ticaret ilişkileri açısından bu alanda da yatırımlar yapılabilir. İmalat sanayisi içerisinde ise yedek parçadan ekipmana, elektronik ev eşyası parçalarından otomotiv sanayisi parçalarına kadar Türkiye ile ilişkilerini geliştirme potansiyeline sahip çok sayıda alanda ihtiyaç içerisinde (WEB-5).

Bu ilişkilerin geliştirilmesinde rekabetin tartışılma bir geçek olduğu ve müteakabiliyet (karşılıklılık) ilkesinin de önemli belirleyiciler arasında yer alacağı göz ardı edilmemelidir. Dış ticarete aynı alanda faaliyet gösteren veya aynı ürün ihracatçılarının birbirlerine göre mukayeseli bir üstünlük sağlamalarından bahsedilebilecektir. Dinamik bir süreç olan mukayeseli üstünlük ülke ekonomisini düşük katma değerli mallar ihraç eden konumundan yüksek katma değerli ürünler, teknoloji, nitelikli emekle üretilen mallar ihraç eden bir ülke konumuna taşıma sürecidir. Bu noktada da şüphesiz ki hem dış ticaret politikalarında hem de sanayi, hizmet ve üretim politikalarında bu doğrultuda bir revizyon kaçınılmaz gereklilik olacaktır. Başka bir bakış açısıyla artan büyümeye ek olarak tarımsal üretimin ekonomide payını kaybetmesi ve hizmetler sektörünün yanı sıra imalat sanayinin de ekonomideki ağırlığının armasıyla birlikte yapısal değişimlerin bu sektörleri de şekillendireceği sonucu ortaya çıkacaktır. Öte yandan, sadece ülke için toplam ihracata sanayi payının artması ile birlikte bu ürünlerin ihracatı da yeniden şekillenecektir. Türkiye'de seksenler itibarıyla, Güneydoğu Asya'da daha

öncelerde başlamış olan bu dönüşüm sürecinde mukayeseli üstünlüğün ekonomide başarılması neticesinde ülkelerin de mukayeseli üstünlükleri değişim sergileyecektir. Bu anlamda Çin örneği, mukayeseli üstünlük açısından teknolojinin özümsemesi ve büyümenin hazmedilmesi anlamında belirgin özellikler sergilemektedir. Bu ülkeler, dönüşüm sürecinde maliyeti düşük emek yoğun üretimden bilgi ve teknoloji yoğun üretime hızlı ve başarılı bir biçimde geçerek pazardaki üstünlüklerini de sağlamışlardır (Das, 1998).

Mukayeseli üstünlük ilkesinden hareketle Türkiye'nin Cezayir pazarında uzun soluklu ve dengeli bir dış ticaret zemini oluşturmasında bilgi-teknoloji yoğun üretime ağırlık vermesi gerektiği söylenebilecektir. Öte yandan bir işletmenin uluslararası pazarda sağlayacağı üstünlüğün fiyat/maliyet avantajı ile sağlanıp sağlanamayacağı konusunda Ricardo'nun "evet" yanıtı ele alındığında günümüzde bu "evet" in de kısmen önemini yitirdiğini söylemek mümkün olacaktır. Nitekim tüketim pazarında "Çin Malı" algısını bu itibarla değerlendirildiğinde, fiyat avantajının artık fiyat/kalite mukayesesine dönüşmek suretiyle etkisini azalttığı söylenebilecektir. Öte yandan, 1990'larda Türkiye'nin Rusya ile yaptığı bavul ticaretinin Çin'e kaymasında da bu durumun varlığından söz etmek mümkündür.

Cezayir pazarında Türk ekonomisinin mukayeseli üstünlüğü, gerek Cezayir'in ithalat kalemleri gerekse son dönemlerde uyguladığı dış ticaret politikaları dairesinde değerlendirildiğinde fiyat/kalite mukayesesinin önemli bir unsur olduğu görülmektedir.

Öte yandan, Türk yatırımcıların Cezayir pazarında varlığı ve doğrudan yatırımların iki ülke dış ticaretinin şekillenmesinde büyük önem taşıyacaktır. Önümüzdeki yıllarda Avrupa menşeli sanayi, tarım, teknoloji gibi alanlarda 100 projenin onaylandığı ve bunlar içerisinde Türkiye'nin yer almaması bu noktada üzerinde durulması gereken bir husus olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca, uzun vadede her iki ülke dış ticaret dengesinin sağlanmasında karşılıklılık ilkesi dikkate alındığında yüksek maliyetli enerji ithal eden Türkiye'nin buna karşılık teknoloji ve hizmet ihraç etmesi mümkün ve olasıdır. Ayrıca, iki ülke arasındaki dini, kültürel ve tarihsel bağlar da dikkate alındığında bu iki ülkenin dış ticaretinde üretim, teknoloji ve hizmet kalitesinin belirleyiciliğinden söz etmek mümkündür. Hali hazırda Cezayir lehine olan dış ticaret dengesinin bu şekilde devamlılığı Türk ekonomisi açısından uzun süreli sürdürülebilir olmamakla birlikte bu dengenin iki taraflı olarak sağlanması da mümkün olacaktır. Cezayir'e yapılacak madencilik, sanayi, gemi üretimi, liman işletmeciliği ve gelişmekte olan ekonomisine katkı sağlayacak yüksek kapasiteli yatırımlarla dış ticaretin geliştirilmesi mümkün olmakla birlikte bu ülkenin Kuzey Afrika'nın kapısı niteliğinde olması itibarıyla sunulan hizmet ve ürünler aynı zamanda bu pazara da açılabilir.

Cezayir, yaklaşık 40 milyonluk nüfusu ile tekil bir pazar olarak düşünülmemeli; Magrib ülkelerinin en büyüğü ve Kuzey Afrika'nın giriş kapısı olması itibarıyla sahip olduğu bu coğrafik avantajı da pazara ek olarak dikkate alınmalıdır. Öte yandan üretim sanayiine ağırlık verme düşüncesiyle şekillenen yeni dış ticaret politikaları da değerlendirilmeli ve Cezayir'de yapılabilecek olan doğrudan yatırımlar değerlendirilmek suretiyle dış ticaretin Cezayir ve üzerinden Afrika'ya yönlendirilmesinde yeni yöntemler geliştirilmesi halinde dış ticaret dengesini sağlayabilecek nitelikte bir ithalat-ihracat ilişkisi tesis edilmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktan, O. (2002). Atatürk'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi. Ankara: Hacettepe Yayınları.
- Anima Investment Network, (2010) "La Carte des Investissements en Méditerranée. Guide Sectoriel des Politiques Publiques Pour L'Investissement en Méditerranée." Etude No 7.
- Arıman, A. (2008). Türkiye'de Yabancı Yatırımlar. İstanbul.
- Bouacha, N. (2005) *Le Phénomène de Privatisation en Algérie*,
- Bouyacoub, A. (1997) *L'Economie Algérienne et le Programme d'Ajustement Structurel*,
- Bouzidi, A. (2008) *Industrialisation et Industries en Algérie*,
- Chabaca, M.N. (2004) "L'Irrigation Gravitaire par Micro-raie en Algérie. Propositions pour une Amélioration de la Pratique ou une Modernisation de la Technique. Quelles Alternatives ?", *Projet INCO-WADEMED Actes du Séminaire Modernisation de l'Agriculture Irriguée Rabat*,
- Çarıkcı, E. (1996). Türkiye'de İç ve Dış Ekonomik Gelişmeler. Ankara: Adem Yayıncılık
- İTO (2002). Dış Talebe Bağlı Ekonomik Büyümeye Geçişte Mikroekonomi Politikaları, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları
- KPMG Algérie SPA, (2009) Guide Investir en Algérie.
- MGEME (2009) *Cezayir Ülke Raporu*, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müstesarlığı İhracatı Gelistirme Etüd Merkezi
- Pata, U. K. (2017). Türkiye'de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Toda- Yamamoto Nedensellik Analizi (1971-2014). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 31(1).
- Seven S., "Ekonomik Karmaşıklık Nedir?", <http://www.dogrulukpayi.com/bulten/ekonomik-karmasiklik-nedir>, Erişim Tarihi:13.09.2017
- Subaşı, E., (2011), *Cezayir Ülke Raporu*, T.C. Başbakanlık Dış Ticareti Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara.
- Şahin, H. (2007). Türkiye Ekonomisi. Bursa, Ezgi Kitabevi.
- WEB-1: <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa>, 2016, Erişim Tarihi: 15.10.2017
- WEB-2:<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2017/06/01/Algeria-2017-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-44960>, Erişim Tarihi: 15.10.2017
- WEB-3:OECD, atlas.media.mit.edu, Erişim Tarihi: 15.10.2017
- WEB-4: <http://www.invest.gov.tr/>, 2016, Erişim Tarihi: 15.10.2017
- WEB-5: "Cezayir Ülke Raporu", 2015, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-022048>, Erişim Tarihi: 15.10.2017
- WEB-6: <https://www.myfikirler.org/cezayirde-ticaret-yapmak.html>, Erişim Tarihi: 15.10.2017
- World Trade Organisation; World Bank, 2016
- YurttañçıkmaZ, Z. Ç., Azgün, S. (2017). Türkiye ve Komşu Ülkeler Arasında Endüstri İçi Ticaretin Düzeyi ve Sektörel Rekabet Gücü (1995-2015). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 31(3).